УДК 378:811.112

Лікучова С. А.,
в. о. викладача кафедри англійської мови,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
e-mail:-----

НАВЧАННЯ ДІЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті розкрито зміст поняття «діалогічне мовлення, проаналізовано підходи до навчання діалогічного мовлення, виокремлено основні типи діалогів та розглянуто комунікативні, психологічні та мовні особливості цього виду мовленнєвої діяльності. Зроблено висновок, що навчання іншомовного діалогічного мовлення проводиться за системою, яка включає послідовність опрацювання матеріалу, опору на схеми і мовні зразки, моделювання діалогів згідно з тематикою використання реальних ситуацій мовлення, розвиток творчої активності студентів.

Ключові слова: *мовленнєва компетентність; діалог; види діалогу; діалогічне мовлення.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах зміцнення культурних та економічних зв'язків між країнами володіння іноземними мовами є необхідною умовою успішності освіченої людини. Тому підвищуються вимоги до викладання іноземних мов у ВНЗ, розробляються нові технології та методи навчання іноземних мов. Ціллю навчання іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах є оволодіння студентами іноземною мовою як засобом спілкування і здійснення в цьому процесі виховання, освіти та розвитку особистості студента. Одним із найважливіших аспектів вивчення іноземної мови є формування усно-мовленнєвої компетентності та оволодіння її важливою складовою – діалогічним мовленням. Для того, щоб спілкуватися та висловлювати свої думки іноземною мовою, необхідно втілювати зміст у адекватну форму іншої мови, вміти будувати власне висловлювання не лише на основі досвіду рідної мови, а й за законами та принципами організації іншомовного мовлення: розповідати, описувати, розмірковувати й уміти говорити у формі діалогу. Середній рівень цього процесу є відповідальним і має бути ретельно зорганізованим та науково обґрунтованим, оскільки визначає динаміку та якість подальших навчальних зусиль.

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття «діалогічне мовлення» та аналізі підходів до навчання іншомовного діалогічного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей та організації їх навчання діалогічного мовлення на заняттях з англійської мови у ВНЗ.

Аналіз актуальних досліджень. Методику формування іншомовної комунікативної компетентності розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені-методисти, а саме: І. Баценко І. Берман, В. Борщовецька, В. Гнаткевич, О. Ізмайлова, Н. Катрич, Е. Мірошниченко, Ю. Пассов, Ю. Солодовнікова, О. Тарнопольський, В. Теніщева, О. Чиханцова, С. Шатілов, Р. Елліс, І. Нейшн, Н. Шмітт та ін. Проблема діалогічного мовлення не нова і багатоаспектна, тому досліджується багатьма науками: філософією, психологією, психолінгвістикою, мовознавством, лінгводидактикою. У працях філософів (Т. Батищев, В. Біблер, М. Каган) визначено структуру, зміст і функції зовнішнього та внутрішнього діалогів у спілкуванні. Структурно-синтаксичні й функціональні ознаки діалогічного мовлення висвітлено у працях учених-лінгвістів: Т. Винокур, С. Захарова, Є. Земської, В. Іваненко, М. Михлініна, О. Сиротиніна, В. Скалкін, В. Федосєєва. Учені О. Вишневський, Н. Гез, Г. Коваль, А. Миролюбов присвятили праці розвитку діалогічного мовлення на основі навчання другої іноземної мови. Питаннями діалогічного мовлення займалися вчені Е. Шубін, Й. Берман і В. Бухбіндер, В. Скалкін і Г. Рубінштейн, Є. Розенбаум, О. Леонтьєв, В. Артемов, Ю. Пассов та багато ін.

Методи дослідження. У процесі роботи над статтею проаналізовано останні публікації з теми дослідження, виявлено особливості діалогічного мовлення як одного із видів мовленнєвої компетенції.

Виклад основного матеріалу. Навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має багато завдань, але навчання діалогічного мовлення є одним з найбільш важливих: студенти після закінчення вивчення курсу повинні вміти вільно володіти професійною лексикою та обмінюватися знаннями, обговорювати теми, дискутувати з їх приводу. У лінгвістичній літературі діалогічне мовлення трактується як особливий вид мовленнєвої діяльності, що характеризується ситуативністю, наявністю двох або більше комунікантів, швидкістю і безпосередністю процесу відображення явищ та ситуацій об'єктивного світу, активністю мовців щодо вираження свого індивідуального ставлення до фактів, великою кількістю емоційних реакцій, персональною направленістю [4, с. 303]. А. Мирошніченко [5, с. 10] розглядає діалогічне мовлення як процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників виступає як слухач і як мовець. Вивчення й аналіз наукових робіт учених (Л. Виготський [2], Є. Пассов [7], В. Скалкін [8]) переконливо доводять, що діалогічне мовлення є пер-

винним стосовно інших форм спілкування. Найхарактернішими особливостями діалогічного мовлення є обмірковування, смислова взаємозалежність реплік, ситуативна залежність реплік, лаконічність, чіткість реплік, широке використання «відпрацьованих» у мовленні засобів − штампів; слухове сприйняття учасників діалогу: важливість інтонації, тембру, тональності тощо, які можуть впливати на семантику слів, змінювати її або навіть повністю нейтралізувати; зорове сприйняття учасників діалогу (особлива роль міміки, жестів та інших паралінгвістичних засобів).

Розглянемо комунікативні, психологічні та мовні особливості цього виду мовленнєвої діяльності. Н. Сура [9] виділяє такі комунікативні функції діалогічного мовлення, як:

− запит інформації – повідомлення інформації;

− пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття або неприйняття запропонованого;

− обмін судженнями, думками, враженнями;

− взаємопереконання, обґрунтування своєї точки зору.

Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби і є домінантною у відповідному типі діалогу.

Зауважимо, що психологічний бік діалогічного мовлення цікавить багатьох дослідників. Наприклад, В. Скалкін [8] вважає, що з психологічної точки зору діалогічне мовлення завжди вмотивоване. Проте в умовах навчання мотив сам по собі виникає далеко не завжди. Отже, необхідно створити умови, за яких у студентів з'явилися б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, тобто, їх слід поставити у «запропоновані обставини». Крім того, сприятливий психологічний клімат на занятті, доброзичливі стосунки, зацікавленість у роботі сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення.

Діалогічне мовлення характеризується зверненістю. Спілкування, як правило, проходить у безпосередньому контакті учасників, які добре обізнані з умовами, в яких відбувається комунікація. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника і певну незавершеність висловлювань, яка доповнюється позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, контактом очей, позами співрозмовників). З їхньою допомогою мовець виражає свої бажання, сумніви, жаль, припущення [1].

Відзначимо, що характерною особливістю діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість. Мовлення, як правило, емоційно забарвлене, оскільки мовець передає свої думки, почуття, ставлення до того, про що говориться. Це знаходить відображення у відборі лексико-граматичних засобів, у структурі реплік, в інтонаційному оформленні тощо. Справжній діалог містить репліки подиву, захоплення, оцінки, розчарування, невдоволення тощо [4, с. 304].

Іншою важливою ознакою мовлення є його спонтанність. Г. Китайгородська [3] відзначає, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою партнера. Саме тому діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, неможливо спланувати заздалегідь. Обмін репліками відбувається доволі швидко, і реакція вимагає середнього темпу мовлення.

Аналіз наукової літератури дав можливість окреслити характерні мовні особливості діалогічного мовлення. До них належать:

1) еліптичність. Розумінню неповних реплік партнерів у діалозі сприяють контактність, комунікантівність, наявність спільної ситуації, зверненість реплік, вживання позамовних засобів (жестів, міміки), знання обома співрозмовниками обставин дійсності, а в більшості випадків – і один одного. Крім того, випущені члени речення можна відновити, виходячи зі змісту попередньої репліки;

2) «готові» мовленнєві одиниці. У діалозі широко вживаються «готові» мовленнєві одиниці. Їх називають «формулами», «шаблонами», «кліше», «стереотипами». Вони використовуються для висловлення вдячності, обміну привітаннями, поздоровленнями, для привернення уваги співрозмовника на початку розмови, для підтвердження або коментування почутого тощо. «Готові» мовленнєві одиниці (словосполучення, цілі фрази) надають діалогу емоційності [4, с. 310];

Залежно від провідної комунікативної функції, яку виконує той чи інший діалог, Н. В. Сура розрізняє функціональні типи діалогів. Результати досліджень, проведених С. Ю. Ніколаєвою на автентичних навчальних текстах, показали, що найпоширенішими є чотири основні типи діалогів:

– діалог-розширення;

– діалог-домовленість;

– діалог-обмін враженнями (думками);

– діалог-обговорення (дискусія) [6, с. 80].

Діалог, як вид мовної діяльності, складний тим, що в ньому передбачено швидку зміну актів сприйняття і говоріння. У діалозі неможливо, як у монолозі, передбачити хід думок, тому що висловлювання одного партнера багато в чому залежить від того, що йому скаже інший.

У навчанні діалогічного мовлення ми використовуємо готові фрази. Їх можна розділити на два види:

1. Готові фрази-штампи мови без варійованих елементів, наприклад:

Hello! How are you?

Thank you. All right.

2. Готові фрази-штампи з частково варійованими елементами, наприклад: *What's your (his) name? I'm (we're sorry). What do you (does he) mean?*

Під час навчання іншомовного діалогічного мовлення С. Ю. Ніколаєва дає такі методичні поради:

– відповідати на запитання різних видів;

– ставити запитання різних видів;

– відповідати реплікою на репліку;

– вести розгорнутий діалог з опорою на діалог-зразок;

– вести розгорнутий діалог без опори;

– починати й підтримувати розмову у стереотипних ситуаціях спілкування;

– стимулювати співрозмовника на висловлювання;

– просити роз'яснень, додаткової інформації;

– вести бесіду у типових комунікативних ситуаціях;

– швидко реагувати на зовнішні стимули;

– демонструвати у бесіді іншомовну мовленнєву активність;

– у разі необхідності ввічливо перервати бесіду і звернутися до співрозмовника за допомогою [6, с. 150].

Основними якісними показниками сформованості загального вміння вести діалог іноземною мовою є такі спеціальні вміння:

1) уміння починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонукання, запитання);

2) уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції;

3) уміння підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку;

4) уміння стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість за допомогою реплік оцінювального характеру;

5) уміння продукувати діалогічні єдності різних видів [1].

Роль вивчення діалогічної форми мови є дуже важливою, тому що діалог вважається найбільш природним проявом мовленнєвої активності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, діалогічне мовлення відіграє провідну роль у процесі вивчення іноземної мови. Воно сприяє появі вербального стимулу, що активізує процес навчання і засвоєння студентами лексичного та граматичного матеріалу. На заняттях з іноземної мови найбільшу увагу викладачам слід приділяти саме діалогічному мовленню для навчання та розвитку мовленнєвих навиків студентів. Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що робота над розвитком іншомовного діалогічного мовлення проводиться за системою, яка включає: послідовність опрацювання матеріалу, опору на схеми і мовні зразки моделювання діалогів згідно з тематикою використання реальних ситуацій мовлення, розвиток творчої активності студентів.

Список використаних джерел

1. Бугакова С. Особливості діалогічного мовлення та його функції [Електронний ресурс] / С. Бугакова. – Режим доступу: http://methodportal. net/node1699.
2. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготський. – М. : изд-во Смысл ; Эксмо, 2005. – 1136 с.
3. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : изд-во Московского университета, 1986. – 52 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур : теорія і практика: підручник для студ. класичних,педагогічних і лінгвістичних університеті ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
5. Мирошніченко А. Л. Навчання усного мовлення / А. Л. Мирошніченко // Українська мова та література. – 2004. – № 31. – С. 9–13.
6. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов. – К. : Ленвіт, 2008. – 285 с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов. – Липецк : Изд-во Липецкого гос. ун-та, 1999. – 159 с.
8. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи / В. Л. Скалкин. – К. : Радянська школа, 1989. – 158 с.
9. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтованому на спілкування іноземною мовою / Н. А. Сура. – Луганськ : вид-во Східноукраїнського НУ ім. В. Даля, 2008. – 126 с.

С. А. Ликучёва,
ЧНУ им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ОБУЧЕНИЕ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗАХ

В статье раскрыто содержание понятия «диалогическая речь, проанализированы подходы к обучению диалогической речи, выделены основные типы диалогов и рассмотрены коммуникативные, психологические и языковые особенности этого вида речевой деятельности. Сделан вывод, что обучение иноязычного диалогической речи проводится по системе, которая включает последовательность обработки материала, опору на схемы и речевые образцы, моделирование диалогов согласно тематике использования реальных ситуаций речи, развитие творческой активности студентов.

Ключевые слова: *речевая компетентность; диалог; виды диалога; диалогическая речь.*

S. A. Likuchova,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

DIALOGICAL LANGUAGE LEARNING OF STUDENTS IN ENGLISH CLASSES IN UNIVERSITIES

The article reveals the content of the concept of «dialogical speech», the approaches to teaching dialogic speech are analyzed, the main types of dialogues are highlighted and the communicative, psychological and linguistic features of this type of speech activity are considered. It is concluded that the teaching of foreign language dialogical speech is carried out according to a system that includes the sequence of material processing, reliance on patterns and speech patterns, modeling dialogs according to the subject of using real-life speech situations, developing students' creative activity.

Key words: *language competence; dialogue; types of dialogue; dialogical speech.*

***Рецензенти*: Шерстюк Л. В.**, канд. пед. наук, доцент, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

© Лікучова С. А., 2018

Дата надходження статті до редколегії 7.12.2018